

Ocena dorobku naukowego doktora Ryszarda Kowalskiego w związku z postępowaniem o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse

Uwagi wstępne

Dr Ryszard Kowalski pracuje na Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie. Dysertację doktorską, pt. *Kontrowersje wokół sprawiedliwości ekonomicznej. Teoria i praktyka*, obronił w 2009 r. Jego zainteresowania badawcze koncentrują się wokół kwestii szerokorozumianego państwa dobrobytu, a także relacji pomiędzy ekonomią pozytywną a normatywną, w tym tych związanych z rozumieniem sprawiedliwości dystrybtywnej. W swoich badaniach łączy perspektywę mikro- z tą bardziej makroekonomiczną, a także badania teoretyczne z analizami empirycznymi. Jednocześnie nie stroni od refleksji metodologicznej, czy nawet filozoficznej.

Dokumentacja w postępowaniu habilitacyjnym dr R. Kowalskiego przygotowana została wzorcowo, co znacząco ułatwiło opracowanie niniejszej opinii. Swoje główne osiągnięcie naukowe dr R. Kowalski zatytułował: *Od ekonomii normatywnej do pozytywnej: wokół zagadnień państwa dobrobytu*, i składa się na nie jedenaście tekstów. Są to zarówno artykuły opublikowane w czasopiśmie naukowych, rozdziały w monografiach, jak też jedna książka, której Habilitant był współautorem. Jedynie jeden z tych tekstów ogłoszony został w języku angielskim¹.

Niniejsza opinia ma następującą strukturę – najpierw podejmuję dyskusję z Autorem wniosku habilitacyjnego i przedstawiam uwagi krytyczne w związku z Jego głównym osiągnięciem naukowym, następnie wskazuję na Jego najważniejsze osiągnięcia badawcze, mogące stanowić istotny wkład do dyscypliny ekonomia i finanse, aby w dalszej części opinii podjąć się oceny tych aspektów działalności naukowej R. Kowalskiego, które mogą być istotne dla wyniku postępowania o nadanie stopnia doktora habilitowanego. Całość kończy finalna konkluzja.

Ocena głównego osiągnięcia wskazanego przez Habilitanta

Ocena wartości merytorycznej cyklu publikacji wskazanego przez Habilitanta musi być prowadzona m.in. w odniesieniu do celów i pytań badawczych postawionych przez dr R. Kowalskiego. Można je odnaleźć na str. 8-9 autoreferatu. Są one ambitne i szeroko sformułowane. Przykładowo, Habilitant stawia następujące pytania: „Jakie są kanały oddziaływania nierówności ekonomicznych na wzrost gospodarczy?”, czy też „Jaka jest cena wykluczenia silnego wartościowania z rozważań ekonomicznych z zakresu ekonomii dobrobytu i czy rzeczywiście odwołanie się do koncepcji efektywności Paretoowskiej oraz do preferencji jednostek oznacza brak wartościowania?”. Co więcej, są to pytania zarówno o charakterze teoretycznym, empirycznym, ale też metodologicznym, czy wręcz z zakresu filozofii ekonomii. Rzadko się zdarza, aby w postępowaniu habilitacyjnym wszystkie te *poziomy* analizy były ze sobą

¹ W 2022 r., już po złożeniu wniosku habilitacyjnego, w wyd. Routledge ukazało się tłumaczenie książki *Warunki życia nadmiernie zadłużonych gospodarstw domowych w Polsce*, której dr R. Kowalski jest współautorem.

łączone, bo zwykle starający się o stopień doktora habilitowanego bardziej zawężają obszar swoich badań. Siłą rzeczy więc trudno spodziewać się, aby w ramach głównego osiągnięcia badawczego Habilitanta można było odnaleźć wyczerpujące, pogłębione i precyzyjne odpowiedzi na te wszystkie pytania. Samo to nie musi być jednak poważnym zarzutem kierowanym w stosunku do Habilitanta, bo przecież jak pisał w *Zasadach ekonomiki* A. Marshall: „wszelkie rozszerzenie jej [teorii ekonomii] zakresu pociąga za sobą pewną utratę jej naukowej precyzji, a o kwestii, czy strata ta jest większa od korzyści z jej szerszego horyzontu spojrzenia, nie może decydować żadna uniwersalna zasada”². Już lektura samego referatu każe postawić jego czytelnikowi hipotezę, iż Habilitant wybrał „szerszy horyzont spojrzenia” kosztem „naukowej precyzji”.

O tym, iż Habilitant wybrał *zakres* kosztem *precyzji* dobrze świadczy to, iż w żadnym z jedenastu tekstów stanowiących główne osiągnięcie badawcze nie ma wyczerpującej prezentacji ekonomii dobrobytu. Być może w zamierzeniu Autora taki charakter miał mieć pierwszy z artykułów cyklu, tj. ‘Ekonomia dobrobytu i sprawiedliwość dystrybucyjna’ (2016), ale jest to bardziej wprowadzenie w tematykę (skądinąd wprowadzenie znakomite) niż pogłębiona analiza ekonomii dobrobytu, która zawierałaby również wyniki własnych badań i przemysłów. To, czego mi w tej analizie zabrakło to chociażby szerszego skontrastowania ze sobą „starej” i „nowej” ekonomii dobrobytu, czy też ich zestawienia z teorią wyboru społecznego. Wreszcie, skoro wśród pytań badawczych pojawiają się te odnoszące się do nierówności, to oczekiwałbym w którymś z tekstów z przedstawionego do oceny cykl publikacji zaprezentowania szerszej dyskusji o kryteriach kompensacyjnych. Ta zawarta w tekście z 2016 r. jest niewystarczająca, bo w szczególności pomija kryteria Little’a i Mishana, czy też jedynie w uproszczony sposób przedstawia funkcję dobrobytu społecznego Bergsona-Samuelsona.

Istotnym problemem podnoszonym w pracach Habilitanta jest kwestia sprawiedliwości, też w jej zestawianiu z ekonomicznym pojęciem efektywności. Problemowi temu Autor poświęcił swój tekst ‘Sprawiedliwość w liberalnym egalitaryzmie’ (2018). Analizuje tam m.in. poglądy J. Rawlsa i R. Dworkina. Brakuje tam jednak nawiązania do utylitarystycznych teorii sprawiedliwości (UTS) – ograniczenie analizy do liberalnego egalitaryzmu to poniekąd usprawiedliwia, ale (choć na poziomie przypisu) takie nawiązanie powinno być. To ważne, bo jeśli zestawiać ze sobą sprawiedliwość i efektywność, to utylitarystyczny aparat pojęciowy może być (potencjalnie) pomocny. Ciekawy byłbym w szczególności tego, jak Habilitant odniósłby się do takiego problemu w UTS, iż wartościowane w tej teorii są efekty przyjęcia określonych reguł (stąd użyteczność), a nie bierze się pod uwagę wartości samych tych reguł (w tym ich wartości autotelicznej)³. Innymi słowy, czy możliwa byłaby „deontologiczna teoria sprawiedliwości”?

Habilitant w wielu miejscach ocenianego dorobku wskazuje na problemy związane z oparciem się w ekonomicznych wyjaśnieniach na perspektywie utylitarystycznej. Już w autoreferacie zaznacza: „słabością odwołania się do preferencji w kontekście dobrobytu jest, ogólnie rzecz ujmując, pragnienie zachowania neutralności wobec ich treści”. Temu poświęca rozważania w książce *Warunki życia nadmiernie zadłużonych gospodarstw domowych w Polsce*,

² Marshall A. (1920), *Principles of Economics*, Macmillan, London (Appendix C).

³ Zob. np. dyskusję tej kwestii w: Miller D. (2021), ‘Justice’, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2021 Edition), Edward N. Zalta (red.), <https://plato.stanford.edu/entries/justice/>

której jest współautorem⁴. Można tam znaleźć nawiązania do problemu niespójności czasowej preferencji, wynikającego z dyskontowania hiperbolicznego. Szkoda jednak, że zabrakło tam odwołań do idei dobrze poinformowanych preferencji (*informed preferences*), czy też wadliwych preferencji (*mistaken preferences*)⁵. Wreszcie, ciekawe byłoby też – szczególnie w kontekście analizy wyborów ekonomicznych nadmiernie zadłużonych gospodarstw, odniesienie się do idei preferencji względem preferencji. Innymi słowy, warto byłoby zestawzić ze sobą faktyczne preferencje (*actual preferences*) i te, których podmioty pragną (*desired preferences*).

Swoje rozważania dotyczące dobrobytu i sprawiedliwości dystrybtywnej Habilitant spróbował zastosować do analiz bardziej teoretycznych (i częściowo empirycznych), w których bada kwestię nierówności, w tym ich wpływ na dynamikę wzrostu gospodarczego. W tekście 'Nierówności ekonomiczne a niedoskonałość rynku' (2018) zwraca uwagę na – jak sam pisze, zawodności rynku w perspektywie makroekonomicznej. Pisze tak:

„Postrzeganie nierówności może jednak ulec pewnej zmianie, o ile perspektywa mikroekonomiczna zostanie zastąpiona perspektywą makroekonomiczną. Jeśli uznać za przejawy zawodności rynku takie zjawiska, jak bezrobocie, inflację, wahania koniunktury i niedorozwój gospodarczy, co czynią chociażby Stiglitz oraz Acocella, to nierówności ekonomiczne dałoby się przedstawić nie tylko jako konsekwencję błędów rynku, ale również jako przyczynę (źródło) zawodności rynku” (s. 27).

Zrozumiałe jest to – i też powszechnie przyjęte w literaturze przedmiotu, że bezrobocie (zwłaszcza strukturalne) może być efektem niedoskonałości rynku (choć bardziej tutaj chodzi o nieoptymalne instytucje rynku pracy) występujących na bardziej mikroekonomicznym poziomie. Ale przecież z drugiej strony, np. bezrobocie (zwłaszcza cykliczne), czy też inflacja, mogą świadczyć o dobrze działającym mechanizmie rynkowym. Habilitant w niewystarczającym stopniu wyjaśnił te kwestie, ale też nie pokazał w sposób przekonujący mechanizmów, które mogą prowadzić od nierówności do zawodności rynku.

Kwestiami makroekonomicznymi Habilitant zajął się też w tekście 'Nierówności ekonomiczne a pułapka średniego poziomu rozwoju. Wnioski dla Polski' (2019). W artykule tym Autor zastanawia się nad tym, czy rosnące nierówności, poprzez ich wpływ na łączną produktywność czynników produkcji, mogą *zatrzymać* dany kraj w tzw. pułapce średniego poziomu rozwoju. Tekst ten ma charakter przeglądowy i nie zawiera istotnych dla omawianej problematyki prezentacji wyników badań własnych Habilitanta. Co więcej, artykuł ten praktycznie nie odnosi się *stricto* do kwestii państwa dobrobytu, czy też sprawiedliwości redystrybucyjnej, co rodzi pytanie o zasadność jego uwzględniania w cyklu publikacji stanowiącym główne osiągnięcie naukowe przedstawione w postępowaniu habilitacyjnym dr R. Kowalskiego.

Na koniec tej mojej krytycznej dyskusji z pracami Habilitanta muszę odnieść się do dwóch z nich, które zostały poświęcone społecznej gospodarce rynkowej w Polsce⁶ oraz temu, na ile można mówić o środkowoeuropejskim modelu państwa dobrobytu⁷. To najślabsze merytorycznie

⁴ W autoreferacie powinien bardziej precyzyjnie określić za przygotowanie których części książki odpowiadał. Książka ta, w tłumaczeniu na j. angielski, ukazał się w 2022 r. w wyd. Routledge.

⁵ Zob. np. Harsanyi J.C. (1997), 'Utilities, Preferences, and Substantive Goods', *Social Choice and Welfare*, vol. 14(1), 129-145.

⁶ 'Społeczna gospodarka rynkowa w Polsce – założenia a rzeczywistość' (2016).

⁷ 'Czy istnieje środkowoeuropejski model państwa dobrobytu?' (2015)

teksty z całego cyklu artykułów zaprezentowanego przez Habilitanta. W pierwszym z nich dr R. Kowalski zastanawia się na przykład na tym, czy społeczna gospodarka rynkowa w Polsce była możliwa w kontekście trajektorii zmiany ustrojowej po 1989 r. Analiza ta jest jednak bardzo powierzchowna i nie ma w niej odwołań do takich autorów alternatywnych *wersji* transformacji jak chociażby R. Bugaj, czy G. Kołodko. Drugi tekst ma jeszcze bardziej przyczynkowski charakter i bardziej jest krótkim esejem niż pogłębionym tekstem naukowym.

Przedstawiona powyżej dyskusja z Habilitantem i uwagi krytycznego do Jego dorobku naukowego potwierdzają, iż wybrał On zakres analizy kosztem jej precyzji. Jak zaznaczyłem już wcześniej, wybór taki jest uprawniony, ale jednocześnie od badacza wymaga nakreślenia siatki pojęciowej *łączącej* podejmowane zagadnienia. Habilitantowi częściowo udało się ją nakreślić, w czym pomocne były uwagi przedstawione przez Niego w autoreferacie. Niemniej jednak w niektórych pracach można znaleźć istotne uchybienia – do niektórych z nich odniosłem się wcześniej, a też zaliczenie niektórych z nich to cyklu publikacji stanowiącego główne osiągnięcie jest jednak wątpliwe. Powyższe nie oznacza, iż w przedstawione w postępowaniu habilitacyjnym główne osiągnięcie badawcze nie wnosi nowego wkładu do dyscypliny ekonomia i finanse, bo takowy wkład wnosi, o czym poniżej.

W mojej opinii najważniejsze osiągnięcia Habilitanta zawarte w przedstawionym przez Niego głównym osiągnięciu naukowym są następujące:

- Pokazanie, że ekonomia pozytywna jest immanentnie nacechowana sądami wartościującymi, i że w związku z tym różnego rodzaju utylitarystyczne koncepcje dobrobytu wymagają uzupełnienia (a nawet zastąpienia) tymi bardziej *normatywnymi*;
- Wykazanie, że rozważania ekonomiczne dotyczące, np. znaczenia nierówności dla działania gospodarki, zyskują (zwiększa się ich moc eksplanacyjna), gdy zostaną odniesione do takich kategorii jak, np. sprawiedliwość dystrybucyjna;
- Wskazanie na znaczenie analizy nierówności z perspektywy makroekonomicznej, w tym pokazanie, że to nierówności (na *poziomie* makroekonomicznym) mogą być (potencjalnie) źródłem zawodności rynku;
- Twórcze wykorzystanie koncepcji „braku zawiści”⁸ do oceny *stopnia* sprawiedliwości określonych stanów społecznych;
- Przedstawienie filozoficznych argumentów za współczesnym państwem dobrobytu, m.in. poprzez dyskusję idei sprawiedliwości w kontekście liberalnego egalitaryzmu;
- Określenie problemów związanych z welferystyczną interpretacją idei Rawlsa, m.in. pokazanie, że koncentracja na (samym) dobrobycie przenosi (niejako) zasadę dyferencji ze sfery możliwości do sfery pewności;
- Zastosowanie szerokorozumianej perspektywy ekonomii dobrobytu do empirycznych analiz znaczenia nierówności, w tym w kontekście nadmiernie zadłużonych gospodarstw domowych.

Podsumowując stwierdzam, że przedstawione główne osiągnięcie naukowe spełnia, choć jedynie w stopniu podstawowym, kryteria niezbędne do bycia uznanym za stanowiące podstawę do pozytywnego rozstrzygnięcia postępowania habilitacyjnego.

⁸ Zob. np. przedstawienie tej idei w: Foley D. (1967), ‘Resource Allocation and the Public Sector’, *Yale Economic Essays*, vol. 7(1).

Ocena pozostałych elementów dorobku naukowego

Negatywnie należy ocenić lokowanie przez dr R. Kowalskiego swoich publikacji praktycznie wyłącznie w polskich czasopismach/książkach. Szkoda, że swoim dorobkiem nie podzielił się z zagranicznym czytelnikiem. Publikowanie w periodykach zagranicznych obecnie należy przecież już uznać za standard wśród osób starających się o stopień doktora habilitowanego. Co więcej, prace Habilitanta są rzadko cytowane – jedynie 64 cytowania (bez autocytowań), a przecież mamy do czynienia z badaczem, który aktywny naukowo jest od wielu lat (doktorat obronił w 2009 r., a pracę magisterską w 2000 r.).

Habilitant nie uzyskał żadnego grantu z Narodowego Centrum Nauki, był jedynie wykonawcą w projekcie kierowanym przez dr hab. G. Wałęgę.

Dr R. Kowalski praktycznie nie współpracuje badawczo z zagranicą.

Habilitant prowadzi rozległą działalność dydaktyczną i jest cenionym wykładowcą i promotorem prac dyplomowych.

Zaangażowanie organizacyjne dr R. Kowalskiego jest ponadprzeciętne – Habilitant aktywnie działa na rzecz przede wszystkim krakowskiego środowiska ekonomicznego (nie tylko na UEK, ale również m.in. w PTE). W sposób szczególny doceniam Habilitanta za Jego pracę z młodzieżą, w tym zaangażowanie w organizowanie Olimpiady Wiedzy Ekonomicznej.

Aktywność konferencyjną Habilitanta oceniam jako umiarkowaną.

Co do dorobku publikacyjnego spoza głównego osiągnięcia wskazanego w procedurze habilitacyjnej, to jest on zróżnicowany tematycznie i lokowany na krajowym rynku publikacyjnym. Co nie powinno zaskakiwać, dominują w nim publikacje nawiązujące do analizy pojęcia państwa dobrobytu, czy wpływu nierówności dochodowych na system społeczno-gospodarczy.

Podsumowanie i finalna konkluzja

Całościowa ocena dorobku naukowego doktora Ryszarda Kowalskiego nie jest łatwa. Z jednej strony to badacz o szerokich zainteresowaniach, prowadzący interdyscyplinarne badania. Jego główne osiągnięcie naukowe ocenilem jako spełniające podstawowe kryteria niezbędne do bycia uznanym za stanowiące podstawę do pozytywnego rozstrzygnięcia postępowania habilitacyjnego. Z drugiej strony kryteria te spełnia jedynie w stopniu dostatecznym, a niektóre z przedstawianych publikacji prezentują niesatysfakcjonujący poziom merytoryczny. Wreszcie, od osoby ubiegającej się o stopień doktora habilitowanego oczekiwałbym większej aktywności we współpracy badawczej z zagranicą, czy też pozyskiwania grantów badawczych. Ale z drugiej strony bardzo wysoko oceniam Jego dorobek dydaktyczny i działalność organizacyjną. Ważąc te wszystkie aspekty i widząc w dr R. Kowalskim potencjał do dalszego rozwoju naukowego, ale przede wszystkim biorąc pod uwagę moją pozytywną ocenę Jego głównego osiągnięcia naukowego, konkluzja mojej recenzji Jego dorobku jest następująca:

Stwierdzam, że dorobek przedstawiony w postępowaniu habilitacyjnym dr Ryszarda Kowalskiego spełnia, choć jedynie w dostatecznym stopniu, kryteria określone w art. 219 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce i rekomenduję przyznanie Autorowi wniosku stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse.

Łukasz

Jerzy Hardt

Elektronicznie
podpisany przez
Łukasz Jerzy Hardt
Data: 2023.03.14
21:10:12 +01'00'